

Celălalt Eminescu

Mihaela MOCANU*

Key-words: *Eminescu, journalistic work, memorialistics*

1. „Miracolul este al întregului...”

Cunoscut cititorilor îndeosebi prin creația poetică, Eminescu a desfășurat și o intensă activitate publicistică, impunându-se în presa celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea printr-un discurs ferm, lipsit de constrângerile adevăratei adeziunii la una sau alta dintre grupările politice ale vremii. Volumele IX–XIII din ediția Perpessicius reflectă amploarea și profunzimea scrisului său jurnalistic, oferind premisele configurării unui nou Eminescu, prin prisma atitudinilor și convingerilor exprimate de gazetar în paginile de ziar.

Pornind de la premisa că „întregul e mai adevărat decât partea și miracolul este al întregului” (Noica 2003: 79), considerăm că abordarea operei lui Eminescu ca un tot unitar oferă șansa descoperirii adevăratei măsuri a scrisului eminescian, dincolo de rigiditatea și procustianismul unor instrumente sau grile de lectură. Poezia, proza, publicistica, fiecare în parte relevă imagini ale lui Eminescu, dar geniul eminescian este oferit doar de întregul creației. În această perspectivă, ignorarea uneia dintre aceste dimensiuni nu poate decât să afecteze receptarea în integritate a personalității creatoare eminesciene. Pe această linie de interpretare, vorbind despre cele două „vocații paralele” ale lui Eminescu, creația literară și publicistica, Șerban Cioculescu atrage atenția că:

A nesocoti, dintr-un dispreț principial, această producție majoră a spiritului românesc care este activitatea sa ziaristică înseamnă a trece cu vederea unul din modurile prin care ni se relevă geniul eminescian (*apud* Oprea 1983: 15).

Dacă scrisul artistic s-a bucurat încă de la început de aprecierile mentorului junimist Titu Maiorescu, care, în articolul *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), vorbea despre Eminescu ca despre un spirit modern, „poet în toată puterea cuvântului”, nu de același lucru a beneficiat publicistica sa, rămasă într-un con de umbră, generat, în parte, și de editarea relativ târzie a articolelor. Atunci când a intrat în atenția interpreților, scrisul jurnalistic eminescian a făcut mai curând obiectul unor interpretări ideologizante, bazate pe excerptarea tendențioasă a unor fragmente din corpul articolelor.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

Percepută de unii exegeți ca un domeniu care prejudiciază imaginea poetului¹, jurnalistică rămâne, alături de creația poetică, un spațiu de manifestare a creativității eminesciene. În ciuda diferențelor de substanță a domeniilor de cunoaștere și comunicare cărora le corespund, opera artistică și publicistica prezintă evidente zone de convergență, unitatea de profunzime a celor două domenii ținând de structura personalității creatoare a autorului:

Este în el o dublă natură de gânditor, cu o față care-l trimitea nestăpânit la problemele ultime, unde nu încapă loc decât pentru elegia mării poezii, și o față întoarsă spre lumea reală care-i trezea interesul pentru concret, pentru limbă și limbi, pentru dramaticile realități economice ale vieții oamenilor, până și pentru statistică (Noica 1975 : 164).

Propunem în rândurile ce urmează o schiță de portret a jurnalistului Eminescu, prin apelul la două categorii de surse: pe de o parte, memorialistica vremii, iar pe de altă parte articolele publicate de poet în presa vremii. Dacă însemnările celor care l-au cunoscut în mod direct vor trasa liniile de contur ale portretului, apelul la textul articolelor va permite verificarea validității unora sau altora dintre descrieri, adăugând tabloului luminile și umbrele menite să definească profilul spiritual al gazetarului.

2. Activitatea publicistică eminesciană

O perspectivă diacronică asupra publicisticii eminesciene, așa cum o relevă și volumele ediției Perpessicius, permite identificarea a patru etape în activitatea de ziarist a lui Eminescu, fiecare în parte distingându-se prin dominante la nivel tematic și prin nuanțe în planul expresiei: (1) Perioada primelor articole, publicate în timpul studenției la Viena; (2) Colaborarea la „Curierul de Iași”; (3) Activitatea de la „Timpul” și (4) Ultimele articole, publicate în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”.

3. Primele articole

Debuturile carierei jurnalistice eminesciene se situează în perioada studiilor universitare vieneze și sunt strâns legate de viața culturală și politică a studenților români aflați la studii în străinătate. Poetul își face intrarea pe tărâmul gazetăriei cu articolul *O scriere critică*, publicat în 7/19 ianuarie 1870, în „Albina” condusă de Vincențiu Babeș, publicație care sprijinea lupta românilor aflați sub stăpânire austro-ungară. Articolul constituia răspunsul pe care Eminescu îl dă în numele studenților români din Viena, la atacurile lui D. Petrino împotriva instituțiilor culturale din Bucovina și a influenței exercitate de Aron Pumnul.

După debutul în „Albina”, urmează colaborarea de câțiva ani la „Familia” lui Iosif Vulcan, colaborare inițiată cu *Repertoriul nostru teatral*, tipărit ca editorial în numărul din 18/30 ianuarie 1870 al revistei. Textul face parte dintr-o campanie mai amplă de sprijinire a înființării teatrului național, Eminescu subliniind necesitatea

¹ V. opiniile exprimate de unii interpreți în „Adevărul” din 15–16 iunie, în care deplâng activitatea publicistică eminesciană, opinând că editarea articolelor ar constitui un act de impietate față de memoria poetului.

elaborării unui repertoriu dramatic național și a înființării unei publicații care să ofere tinerilor scriitori posibilitatea de a-și face cunoscute creațiile literare. „Cele trei articole, cu care își face Eminescu intrarea în publicistică, *O scriere critică*, *Repertoriul nostru teatral* și *Strângerea literaturii noastre populare*, ultimul rămas în manuscris, sunt elaborate concomitent și impresionează prin adaptarea discursului critic la materia tratată” (Vatamaniuc 1985: 40).

Seria articolelor de factură politică, care l-au consacrat pe Eminescu în presa românească a vremii, este inaugurată de articolul *Să facem un congres*, publicat în „Federațiunea” din 5/17 aprilie 1870. Textul are valoarea unui adevărat manifest, configurând programul întregii activități jurnalistice a poetului: „*Să facem un congres* este mai mult decât un articol de ziar – și chiar mai mult decât un editorial. Gazetarul pledează pentru solidarizarea românilor aflați sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar cu celelalte popoare din imperiu, în lupta pentru câștigarea independenței naționale. Organ de presă al românilor din imperiu, „Federațiunea” primește în paginile sale alte două articole eminesciene: *În unire e tăria* și *Echilibrul*, ambele continuând campania împotriva dualismului și pledând pentru federalizarea statelor aflate sub stăpânire austro-ungară.

4. Redactor la „Curierul de Iași”

În toamna anului 1874, la recomandarea lui Titu Maiorescu, Eminescu este numit bibliotecar al Bibliotecii Centrale din Iași, rămânând în această funcție până în iunie 1875, când este investit revizor școlar, cu sprijinul mentorului junimist, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în acea vreme. Odată cu trecerea în opoziție a conservatorilor, poetul își pierde funcția de revizor școlar și intră în redacția „Curierului de Iași”, în iunie 1876. Revistă oficială a Curții de Apel din Iași, având ca subtitlu „Foaia publicațiunilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iași”, „Curierul de Iași” avea, la intrarea lui Eminescu în redacție, un format de patru pagini și trei apariții săptămânale.

Activitatea desfășurată la „Curierul de Iași” echivalează cu descoperirea unei vocații și cu dobândirea statutului de gazetar profesionist de către Eminescu. În schimbul unei remunerații modice, poetul coordonează partea oficială a publicației și alcătuiește pagina politico-literară, realizând cronică politică, economică și teatrală. Din cele patru pagini ale „Curierului”, doar una este dedicată informațiilor neoficiale, fapt ce restrânge considerabil spațiul destinat publicării articolelor de atitudine. Aici își exersează Eminescu scrisul jurnalistic, realizând cronică politicii interne și externe, redactând articole culturale, cronici dramatice și artistice. Numit cu dispreț de către poet „foia vitelor de pripas” (M.E., I,2), „Curierul de Iași” nu-i oferă satisfacții materiale și nici spirituale. Cu toate acestea, jurnalistul își ia în serios sarcinile, acordând o atenție deosebită alcătuirii materialelor care umplu paginile publicației. Articolele redactate în această perioadă, tratând problemele economice, sociale și politice ale țării, constituie un preambul pentru amplele materiale publicate mai târziu în paginile „Timpului”. Textele au la bază o documentare temeinică și surprind prin varietatea subiectelor abordate și prin bogăția datelor care sprijină demersul argumentativ al gazetarului.

5. Marea tribună: „Timpul”

Cea de-a treia etapă a publicisticii eminesciene circumscrie activitatea desfășurată în perioada octombrie 1877 – iunie 1883, când este redactor, redactor șef și responsabil cu partea politică la ziarul „Timpul”. Aceasta constituie cea mai efervescentă perioadă din cariera de jurnalist a lui Eminescu, activitatea redacțională ocupându-i aproape tot timpul.

Înființat în 1876, „Timpul” era publicația Partidului Conservator, aflat atunci la putere, sub conducerea lui Lascăr Catargiu. În martie 1876, guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu se retrage de la putere, locul său fiind luat de guvernul liberal (din iunie 1876 până în martie 1888). Astfel, conservatorii ajung în opoziție, iar „Timpul” devine tribuna de la care sunt amendate acțiunile guvernului liberal, fiind susținut financiar prin cotizațiile membrilor de partid. În ianuarie 1877, redacția ziarului este preluată de Titu Maiorescu, iar Ioan Slavici devine responsabil cu partea literară și cu pagina de politică externă. În aprilie, mentorul junimist se retrage de la conducerea gazetei, care rămâne în sarcina lui Slavici, Gr. H. Grandea și G.I. Pompilian. Jurnalul trece prin momente dificile din punct de vedere financiar. Văzându-se fără resurse umane pentru a continua activitatea la „Timpul”, Slavici îl cheamă pe Eminescu de la Iași, unde redacta „Curierul de Iași”. La începutul lui octombrie 1877, o telegramă trimisă de Maiorescu îi comunică poetului oferta de a intra în redacția publicației conservatoare din capitală: „Ți se propune colaborarea la *Timpul* – scrie Maiorescu – împreună cu Zizin Cantacuzin și Slavici, și cu 250 franci pe lună. Rosetti și eu te rugăm să primești și să pleci imediat la București” (*apud* Vatamaniuc 1996: 13). Astfel, în octombrie 1877, la insistențele lui Slavici și ale lui Maiorescu, Eminescu părăsește Iașul, unde redacta „Curierul de Iași”, „își urcă în tren hărtoagele și moliile și pornea la București, unde-l așteptau mizeria, boala și, mai la o parte, moartea” (Călinescu 1986: 268).

Intrarea poetului în redacția publicației bucureștene constituie un moment decisiv pentru cariera sa jurnalistică. Aici desfășoară vreme de șase ani cea mai intensă activitate publicistică, fiind chiar redactorul șef la ziarului, din februarie 1880 până la sfârșitul anului 1881. Activitatea editorială de la „Timpul” se distinge prin amplificarea discursului critic și accentuarea vervei polemice, prin libertatea de gândire și de exprimare a jurnalistului care refuză să-și alinieze scrisul la ideologia conservatoare și la interesele de partid, urmărind redarea cu obstinență a adevărului, chiar și atunci când acesta intra în contradicție cu ideile și opțiunile politice ale celor care susțineau financiar gazeta.

6. Articolele din „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”

După o întrerupere de mai bine de cinci ani, Eminescu revine în spațiul gazetăriei în noiembrie 1888, prin colaborarea la „România liberă”, publicație a cărei conducere fusese preluată la începutul anului de junimiști. Jurnalistul publică în paginile „României libere” articolele *Iconarii d-lui Beldiman* și *Iar iconarii*, replici la articolul *Iconarii*, publicat de Al. Beldiman în „Voința națională” din 11/23 noiembrie 1888, prin care autorul denunța răspândirea portretelor țarului și ale familiei acestuia drept elemente de propagandă panslavistă. Eminescu respinge afirmațiile lui Al. Beldiman, considerându-le „o exagerație și o gogoriță”, și deplasează

discuția de pe terenul politic pe cel al artei, evidențiind caracteristicile artei bizantine și ale celei occidentale. Eminescu ar fi promis redacției „România liberă” câte un articol pe săptămână și chiar alcătuirea editorialelor publicației. În lipsa unor probe consistente însă, paternitatea textelor nu a putut fi stabilită cu exactitate, fapt care a generat excluderea lor din ediția completă a operelor eminesciene.

Spre sfârșitul anului 1888, poetul începe colaborarea la „Fântâna Blanduziei”, publicație politică și literară editată de un grup de transilvăneni. Pentru promovarea noii gazete, redactorii solicită lui Eminescu să colaboreze cu articole menite să confere autoritate revistei: „Îi cerurăm un singur articol – mărturisește un membru al redacției, în care să atragă cel puțin atenția lumii înțelegătoare asupra noastră. Bun până la extrem, cum era el, ne-a promis o colaborare regulată; a primit să-l punem, în public, în capul nostru, cu condiția – pe care oricine o înțelege că am primit-o cu entuziasm – ca să ne revizuiască manuscrisele, să le aprobe, să le îndrepte sau să le respingă” (Vatamaniuc 1996: 232). Eminescu semnează articolul-program al revistei și textele *Formă și fond, 1888* și *Ziua de mâine*, apărute în 11 decembrie 1888, respectiv 25 decembrie 1888 și 1 ianuarie 1889. Materialele continuă linia tematică a „Curierului de Iași”, cuprinzând critici la adresa *formelor fără fond* și a introducerii instituțiilor apusene în țara noastră. Jurnalistul subliniază necesitatea îmbunătățirii condițiilor de viață ale țărănimii, singura forță productivă a țării.

Cea de-a treia etapă a publicisticii eminesciene marchează atenuarea spiritului virulent, cu care jurnalistul ne obișnuise la „Timpul”, și restrângerea spațiului de desfășurare a discursului critic. Interesantă este opțiunea gazetarului de a-și semna textele cu inițialele M.E., după ce o carieră întregă refuzase să facă acest lucru sau recursese la pseudonime. Poate fi aceasta semnul asumării unei concepții sociale, politice și culturale, exprimată în întreaga sa carieră jurnalistică, dar poate fi și dovada recunoașterii unei profesii care i-a frământat existența, făcându-l poate să renunțe mai devreme la o lume în care „nu toate erau la locul lor”.

7. În memoria contemporanilor

7.1. Slavici despre Eminescu

Colegi în redacția „Timpului”, Eminescu și Slavici se cunoscuseră încă din iarna anului 1869 la Viena, unde se aflau pentru desăvârșirea studiilor universitare, iar Slavici și pentru satisfacerea serviciului militar. La propunerea de a veni în București pentru a intra în redacția gazetei conservatoare, Eminescu îi mărturisește prietenului său, într-o scrisoare din 12 octombrie, că lipsa unor mijloace financiare îl împiedică să facă acest lucru:

Dar n-am cu ce veni. Asta m-a făcut să-mi țin gura până acum – 100 de fr. am pe lună; din ce dracu să plec? Am și bagaje: cărți, manuscrite, cioboate vechi, lăzi cu șoareci și molii, populate la-ncheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe. Cu ce să transport aceste roiri de avere mobilă în sens larg al cuvântului? (*apud* Slavici 1983: 113)

Extrem de generos cu însemnările referitoare la Eminescu, Slavici se arată surprins în *Amintiri* de modificările care survin în atitudinea poetului față de perioada vieneză:

Când a venit la București ca să ieie asupra sa sarcina de redactor al ziarului „Timpul”, Eminescu nu mai era omul de acțiune care pusese la cale serbarea de la Putna, ba nici chiar omul pe care-l știam din timpul pe care-l petrecuserăm împreună la Iași. [...] toată viața lui a rămas stăpânit de simțământul că nu e înzestrat cu însușirile convenite spre a lua parte la viața comună, în care, la tot pasul, e nevoit să se însoțească cu oameni pe care nu poate să nu-i disprețuiască (Slavici 1983: 110).

Acuzat că s-ar fi vândut grupării conservatoare pentru o bucată de pâine, Eminescu este apărat de Slavici care insistă asupra obiectivității și intransigenței cu care jurnalistul trata deopotrivă ambele grupări politice ale vremii: „Eminescu nu era cruțător nici față cu membrii partidului când se nimerea ca ei să cadă în vreun păcat, ba era în stare să laude faptele bune și dacă ele erau săvârșite de adversari politici” (Slavici 1983: 89).

Eminescu își trata cu seriozitate sarcinile redacționale, nu făcea concesii conjuncturale, pune pasiune și consecvență în argumentarea opiniilor, rămânând fidel spiritului obiectiv. Dacă în polemicele cu ceilalți gazetari ai vremii era caustic și necruțător, în relațiile cu cei din redacție dădea dovadă de amabilitate și generozitate, fiind deschis, înțelegător și loial:

Gest necuviincios nu era la el cu puțință, vorbă proastă din gura lui nu ieșea, la orișice ocară el numai prin zâmbet desprețuitor răspundea, și nu-mi aduc aminte să-l fi văzut vreodată certându-se cu cineva. Era, ce-i drept, aspru și necruțător și își dădea fără de încunjur părerea pe față, dar vorba n-o lungea. Pe lângă toate acestea era totdeauna în voie bună, râdea cu multă poftă, se mulțumea și cu mai puțin decât ceea ce i se cuvenea și chiar și mâhnit ori supărat dacă ar fi fost, el nu se posomora (Slavici 1983: 117).

Slavici subliniază acribia jurnalistului, resimțită de altfel și în spațiul creației artistice, unde fiecare text poetic trecea mai întâi prin travaliul variantelor:

Nu e ramură de știință pentru care el n-avea, cum zicea, o «particulară slăbiciune», și când se-nfîgea odată în vreo chestiune, cetea un întreg șir de cărți privitoare la ea (Slavici 1983: 118); Ca scriitor, Eminescu strica multă hârtie, căci făcea multe corecturi, mai ales în ceea ce privea alegerea vorbelor, și ținea să deie la tipografie manuscris curat și citeț. Articolele pentru „Timpul”, de exemplu, le scria de obicei acasă, le cetea cu glas tare, apoi le scria. Mai nainte apoi de a le da la tipar i le citea apoi cuiva și, dacă nu era mulțumit cu ele, le prescria din nou. Împrejurul mesei lui de scris era deci mereu plin de hârtii rupte (Slavici 1983: 117–118).

Prozatorul scoate în evidență și dușmăniile pe care Eminescu și le atrăgea din cauza discursului critic, lipsit de concesii, la adresa tarelor lumii în care trăia:

Li s-a făcut și le mai este și azi, atâta timp după moartea lui, multora urgisit pentru că fie prin articole publicate în „Timpul”, fie prin unele din poeziile sale, a biciuit ușurința, superficialitatea, lipsa de pregătire, reaua-credință și nesațiul multora dintre cei ce iau parte la viața publică pentru ca să-și agonisească averi, să-și asigure pozițiuni, să câștige pe nemuncite, să-și petreacă viața în îmbuibări [...]. Când era vorba de asemenea păcate omenești, el nu făcea deosebire între conservatori și liberali, și urgisit li s-a făcut tuturor celor ce nu erau cumsecade (Slavici 1983: 111).

[...] el biciuia în coloanele ziarului „Timpul” relele apucături ale multora din contemporanii săi, care se mințeau, se amăgeau, se înșelau, se nedreptăteau, se asupreau, se despuiau, se calomniau și se chinuiau în fel de fel de chipuri unii pe alții.

El și găsea mângâierea în trecutul plin de fapte frumoase și în viitorul neamului românesc, pe care îl vedea plin de lumină (*idem*, p. 126).

Printre calitățile jurnalistului, subliniate de Slavici, se numărau conștiinciozitatea și punctualitatea: „Oricât de nesuferit i-ar fi fost însă să iasă de acasă, nu cred că se va fi întâmplat vreodată să fi lipsit de la redacțiune ori să fi venit prea târziu. Nu era câteodată în stare să-și deie samă dacă a mâncat ori nu, dar nu uita niciodată să-și facă datoria, să se ție de vorbă ori să se prezinte la timpul hotărât pentru o întâlnire” (Slavici 1983: 114).

7.2. Caragiale despre Eminescu

Însemnările lui Caragiale despre Eminescu sunt condensate în trei articole – *În Nirvana, Ironie și Două note*, în care dramaturgul încearcă să destrame imaginea individului rupt de realitate, pierdut în reverie și indiferent la mizeriile vieții. Caragiale îl întâlnește pe Eminescu, potrivit propriilor mărturisirilor, cu zece ani înainte de „Timpul”, în vremea în care tânărul poet se angajase ca sufleor și copist la Teatrul Național din București, iar impresia pe care i-o lăsase fusese covârșitoare:

Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare. [...] Așa l-am cunoscut atunci, așa a rămas până în cele din urmă momente bune: vesel și trist; comunicativ și ursuz; blând și aspru; mulțumindu-se cu nimic și nemulțumit totdeauna de toate; aici de o abțință de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieții; fugind de oameni și căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic și iritabil ca o fată nervoasă. Ciudată amestecătură! – fericită pentru artist, nenorocită pentru om! (Caragiale 1999: 65).

Chemat de Eminescu, Caragiale vine redactor la „Timpul”, în primăvara anului 1878, și va rămâne în redacție până în primăvara anului 1881. Despre prietenia dintre Eminescu și Caragiale, Slavici notează următoarele: „Doi oameni în multe privințe foarte deosebiți, care se căutau unul pe altul și se bucurau când puteau să petreacă un ceas, două împreună. Era o plăcere nu numai pentru dânsii, ci și pentru orșicine care vedea cum petrec împreună” (Slavici 1983: 157).

Chiar dacă deosebirile de structură erau foarte mari – unul iubea singurătatea, în vreme ce celălalt prefera compania prietenilor, unul vedea în trebuințele omenești sursa tuturor suferințelor omenești, în vreme ce altul considera că satisfacerea oricărei trebuințe constituie o plăcere,

cea ce i-a apropiat, spune Slavici, era, înainte de toate, cultul formei. Țineau amândoi să-și cetească împreună scrisa mai nainte de a fi dat manuscriptul la tipar. Lucrul acesta era foarte cuminte, ei însă nu se mărgineau să cetească, ci începeau să și discute mai întâi asupra limbii, apoi și asupra cugetărilor și se pierdeau în discuțiuni în vreme ce paginatorul din tipografie cerea mereu manuscris. Erau însă amândoi de părerea că anume cele ce au să fie cetite de mulți trebuie să fie scrise cu multă îngrijire, și nu țineau seamă de stăruințele paginatorului, care nu-și dădea seamă că „limba pășărească” e propagată de oameni care scriu cu ușurință (Slavici 1983: 160).

În opinia lui Caragiale, opțiunea lui Eminescu pentru gazetărie a avut în primul rând rațiuni financiare:

Talentul lui de poet nu-i producea nimic; două-trei funcțiuni care le-a avut – bibliotecar, apoi revizor școlar – destul de slab plătite, a trebuit să le părăsească silit

și într-un târziu să găsească mijloc de trai în presa militantă. Cum stoarce puterile unui om de talent acest fel de muncă, unde este silit să-și avorteze zilnic prin provocare voită gândirile și concepțiile, și cât de rău e prețuită la noi se știe (Caragiale 1999: 69).

Caragiale recunoaște în Eminescu „un om de o superioară înzestrare intelectuală”, afirmând că „rareori a încăput într-un cap atâta putere de gândire” (Caragiale 1999: 67–68). Dramaturgul scoate în evidență condițiile precare în care trăia jurnalistului și dezgustul acestuia față de superficialitatea lumii în care trăia: „De felul lui mândru, el fugea de onoruri, știindu-le câte concesii costă. Melancolic și pasionat, deși-n același timp iubitor de veselie și de petreceri ușoare, ura din convingere așa-numitele conveniențe și poleiala lumii. Niciodată nu primea bucurosi laude, nici chiar de la pușinii prietini, foarte pușinii, pe cari-i avea și-n judecata și sinceritatea cărora credea” (Caragiale 1999: 68). Dezgustul față de laude nu se întemeia însă pe falsă modestie sau pe lipsa recunoașterii propriei valori: „Dar dacă nu dorea onoruri, dacă fugea de zgomot și de laude, asta nu era decât din pricina deșertăciunii lor, iar nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n-aibă deplină și manifestă încredere, față cu toată lumea, în talentul lui. Avea talent și o știa mai bine decât oricine: nici o critică nu-l putea face să se-ndoiască de sine” (Caragiale 1999: 68).

7.3. Alexandru Vlahuță despre Eminescu

Prietenia lui Eminescu cu poetul Alexandru Vlahuță datează de la sfârșitul anului 1881, începutul lui 1882. După ce Caragiale și Slavici, nemulțumiți de lipsa resurselor financiare, părăsesc redacția „Timpului”, primul în primăvara anului 1881, iar cel de-al doilea cu un an mai devreme, Eminescu rămâne să ducă aproape singur greul coloanelor din „Timpul”. Însemnări despre această perioadă găsim în articolul *Amintiri despre Eminescu*, publicat de Vlahuță în „Revista nouă”, din 15 iulie 1889:

El era pe atunci redactor la ziarul „Timpul”. Conștiincios și muncitor peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutatea gazetei. Câte nopți petrecute cu condeiul în mână! Ș-a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c-un teanc mare de foi scrise intra în tipografie, unde rânduia materia, redacta informații, făcea corecturi, și numai sara, când gazeta începea să se vânture la roată, atunci își aducea aminte că e trudit și n-a mâncat nimic în ziua aceea... Când veneau căldurile nesuferite ale verii, patronii de la «Timpul» plecau toți pe la băi, Eminescu stetea neclintit în București, mistuindu-se și luptând până la jertfă pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit (*apud* Vârgolici 1989: 138).

Afirmațiile lui Vlahuță sunt susținute de Eminescu, care într-o scrisoare din 12 august 1882, îi mărturisea Veronicăi Micle:

Draga mea copilă – tu trebuie să-ți închipuiești astăzi sub figura mea un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta bolnav care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zădarnică, de șase ani mă zbat ca-ntr-un cerc vicios în cercul acesta care, cu toate astea, e singurul adevărat, de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie! (Eminescu 2000: 177).

Însemnările lui Vlahuță evidențiază travaliul gazetarului, care a contribuit în parte la înrăutățirea stării lui de sănătate: „Rămânând singur în redacția «Timpul», Eminescu n-a mai avut zile senine, viața devenindu-i un adevărat calvar” (*apud* Vârgolici 1989: 139).

7.4. Titu Maiorescu despre Eminescu

Opiniile lui Maiorescu față de activitatea jurnalistică a lui Eminescu ne parvin parte prin intermediari cărora acesta le-a fi făcut confesiuni, parte din corespondența. În acest sens, I.A.I. Brătescu Voinești, prieten cu Titu Maiorescu, relatează în *Amintirile* sale o mărturisire pe care acesta i-ar fi făcut-o într-una din zile:

De multe ori, Maiorescu îmi spunea:

– Dumneata, ca toți cei din generația dumatilă, nu-l cunoști îndeajuns și nu-ți poți da seama de genialitatea lui: dumneata nu-l cunoști decât ca poet. Evident, ea se vede și din poeziile lui, se vede însă mult mai strălucitoare din articolele lui scrise în proză și risipite în diferite reviste și ziare. Mai târziu, când se vor aduna și se vor publica acele articole, atunci aveți să vă dați seama ce vastă minte avea, constatând că nu există problemă a neamului nostru care să nu-l fi preocupat și asupra căreia să nu se fi pronunțat cu desăvârșită competență și claritate (*apud* Popescu 1971: 12).

Un portret al lui Eminescu schițat de Maiorescu, regăsim și în *Amintirile fugare...* ale lui Mite Kremnitz: „Cumnatul meu povestea adesea despre ciudățeniile acestui om plin de talent, care, preocupat de cărțile sale, uita mâncarea și băutura, și care-și pusese paltonul amanet în toiul iernii ca să cumpere un manuscris vechi” (Kremnitz 2000: 7). Tot Maiorescu, cunoscând situația financiară a jurnalistului de la „Timpul” și pentru a-l ajuta pe acesta, îi propune cumnatei sale să ia lecții de limba română de la Eminescu, contra sumei de 100 de franci pe lună.

8. În lumina articolelor

Mare parte din însemnările celor care l-au cunoscut pe Eminescu în ipostaza de jurnalist își regăsesc ecoul în corpul articolelor publicate de acesta în presa celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Textele debutului jurnalistic anunță un gazetar matur în gândire și în exprimare, care nu se sfiește să dea glas criticilor la adresa politicianilor, indiferent de culoarea politică a acestora. Maturitatea și independența de gândire a jurnalistului în tratarea problemelor culturale și politice, siguranța discursului și argumentarea solidă a punctelor de vedere devin constante ale publicisticii eminesciene pe toată detenta temporală a celor șapte ani de activitate.

Fără a fi om politic, Eminescu prezintă și analizează mecanismele vieții politice românești din cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea și, în această calitate, jurnalistul intră în dialog cu societatea contemporană și cu istoria, privește cu ochi critic moravurile politicianilor și propune soluții pentru situația economică și politică a țării. Articolele eminesciene oferă imaginea societății românești în pragul epocii moderne, a prefacerilor sociale, economice și politice prin care trece țara în acele timpuri, constituind în același timp o mostră a stilului jurnalistic al vremii.

Publicistica eminesciană oferă promisiunea unui verb care părăsește cărările bătute în favoarea unei expresii obiective și curajoase. Distanțarea de stilul gazetăresc cultivat de generația pașoptistă se face simțită, atât la nivelul temelor abordate, dintre cele mai variate și atingând probleme esențiale pentru politica țării,

cât și la nivelul expresiei jurnalistice, diferită de patosul și retorismul specifice publicisticii secolului al XIX-lea. Pasiunea pentru gazetărie se simte în fiecare literă a articolelor eminesciene, în ciuda unor afirmații întâlnite în manuscrise: „Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc. Aștept telegramele Havas ca să scriu, iar scriu de meserie, scrie-mi-aș numele pe mormânt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc” (*apud* Călinescu 1986: 147).

Acribia resimțită în spațiul creației literare devine și o constantă a scrisului jurnalistice, relevând conștiința responsabilității gazetarului față de publicul cititor. Lectura articolelor evidențiază apelul permanent la surse de autoritate în domeniile abordate, folosirea paremiologiei românești și străine în construirea demersurilor argumentative, refuzul oricărei înregistrări politice care i-ar fi pervertit scrisul, respectul față de adevărul istoric și critica la adresa clasei politice. Laboratorul activității jurnalistice eminesciene se reflectă în manuscrise, unde regăsim, alături de transcrieri din tratate de specialitate, prelucrări succesive ale textelor destinate tiparului.

Individualitatea publicisticii eminesciene în tabloul presei românești din a doua jumătate a veacului al XIX-lea este conferită și de mijloacele de expresie specifice. Un merit incontestabil îi revine gazetarului în rafinarea și limpezirea limbii române, într-o perioadă în care lipsa unor norme literare se face simțită în stilul greoi al publicisticii din epocă, în amestecul de vechi și nou, înregistrat atât la nivelul lexicului, cât și la nivelul formelor gramaticale. Eminescu desfășoară o campanie acerbă împotriva „limbii păsărești”, cultivată de presa vremii, și a fluctuațiilor lingvistice vizibile în paginile gazetelor de la noi. Jurnalistul scoate în evidență pericolele modernizărilor pripite, subliniind că fiecare înnoire pe terenul limbii trebuie să aibă la bază tradiția. Prin dezbaterile pe tema limbii literare, Eminescu atrage atenția asupra necesităților de normare și modernizare ale limbii române. În viziunea jurnalistului, limba constituie principalul mijloc de cultivare și conservare a identității naționale, într-o epocă în care problema independenței și a păstrării specificului național în context european devine imperioasă.

Articolele relevă ușurința cu care Eminescu abordează teme dintre cele mai diverse – economice, istorice, filosofice, politice, uimind prin deschiderile enciclopedice și prin recursul la surse documentare extrem de variate. Conștient de funcția paideică a presei, de potențialul instructiv al acesteia, gazetarul își însoțește excursul jurnalistice cu numeroase comentarii metatextuale. În acest sens, textele sunt presărate de numeroase glose, de explicitări ale termenilor neologici sau ale unor cuvinte mai vechi, al căror sens original s-a demonetizat în practica discursivă curentă. Eminescu susține de la tribuna paginii de ziar adevărate „prelecțiuni populare”, menite să faciliteze accesul cititorilor la subiectele dezbătute.

9. Concluzii

Dacă pentru mulți dintre reprezentanții pașoptiști gazetăria reprezenta o activitate conjuncturală, subordonată unui pragmatism imediat, odată cu Eminescu ea devine o profesie ce implică responsabilitate, un demers cu evidente valențe paideice. De la evenimentele de politică internă la mutațiile din planul politicii internaționale, gazetarul surprinde prin documentarea serioasă a materialelor pe care le dă tiparului, prin respectul față de adevăr și spiritul critic care guvernează redactarea articolelor. Pasiunea cu care jurnalistul își comunică concepțiile politice,

verva cu care intră în polemică cu alte publicații ale timpului oferă imaginea unui om angajat, extrem de receptiv la problemele epocii și cu vocația scrisului jurnalistic. Cultivând o jurnalistică de atitudine, gazetarul angajează opinia publică în dezbaterile celor mai importante evenimente ale realității social-istorice, având curajul exprimării unor opinii radicale în privința clasei politice românești. Indiferent de ținuta și caracterul publicațiilor la care colaborează de-a lungul vieții, Eminescu imprimă acestora pecetea inconfundabilă a stilului său.

Ceea ce este esențial în publicistica eminesciană este întregul ei, am putea spune, parafrazându-l pe Constantin Noica: unele sau altele dintre articole pot constitui o dezamăgire, prin tonul virulent și patosul care excede cadrele unui limbaj obiectiv, dar publicistica în ansamblul ei copleșește prin amploarea problematicei abordate și prin varietatea mijloacelor de expresie utilizate. Totul intră în atenția gazetarului, de la evenimente de politică internă la aspecte ale politicii externe, de la studii demografice la analize economice, de la fapte de istorie la teme de civilizație și cultură, de la probleme de matematică la interogații filosofice.

Bibliografie

- Caragiale 1999: I.L. Caragiale, *Publicistică și corespondență*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”.
- Călinescu 1986: G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, București, Editura Minerva.
- Eminescu 2000: Mihai Eminescu, *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit. Corespondență inedită Mihai Eminescu-Veronica Micle*, Ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol-Illias, Iași, Editura Polirom.
- Irimia 1990: Dumitru Irimia, *Azi despre Eminescu*, în „Cronica”, nr. 2, p. 5.
- Kremnitz 2000: Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Eminescu*, București, Cartea Românească.
- Lovinescu 1981: Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. 1, București, Editura Minerva.
- Noica 1975: Constantin Noica, *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, București, Editura Eminescu.
- Noica 2003: Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, București, Editura Humanitas.
- Oprea 1983: Al. Oprea, *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, București, Editura Minerva.
- Ornea 1997: Zigu Ornea, *Publicistica eminesciană de la „Timpul”, în „România literară”, nr. 23, p. 9.*
- Panu 1971: G. Panu, *Amintiri de la Junimea*, vol. II, București, Editura Minerva.
- Perpessicius 1983: Perpessicius, *Eminesciana*, Iași, Editura Junimea.
- Popescu 1971: Ion Popescu, *Amintiri despre Eminescu*, antologie și ediție îngrijită de Ion Popescu, Iași, Editura Junimea.
- Scurtu, Bulei 1990: Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democrația la români 1866-1938*, București, Editura Academiei.
- Slavici 1983: Ioan Slavici, *Amintiri: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Maiorescu*, București, Editura Minerva.
- Spiridon 2003: Monica Spiridon, *Eminescu. Proza jurnalistică*, București, Editura Curtea Veche.
- Spiridon 2009: Monica Spiridon, *Eminescu sau despre convergență*, Craiova, Scrisul Românesc.
- Ștefanelli 1996: Teodor V. Ștefanelli et alii, *Amintiri despre Eminescu. Profesori și colegi bucovineni ai lui Eminescu*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”.

Vatamaniuc 1985: Dumitru Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1870–1877*, Iași, Editura Junimea.

Vatamaniuc 1996: Dumitru Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu 1877–1883, 1888–1889*, București, Editura Minerva.

Vârgolici 1989: Teodor Vârgolici, *Eminescu și marii săi prieteni*, București, Editura Eminescu.

The Other Eminescu

Known by his readers especially through his poetical work, for seven years, Eminescu had an intensive journalistic activity, signing in publications as “Familia” (‘The Family’), “Federațiunea” (‘The Federation’) “Curierul de Iași” (‘The Iasi Courier’), “Timpul” (‘The Time’), “România liberă” (‘Free Romania’) and “Fântâna Blanduziei” (‘Blanduzia’s Fountain’). We suggest in our communication an outline of the journalist Eminescu’s portrait as it appears in the notes made by the ones who knew him directly, on one hand, and on the other hand, as it is revealed by the articles that the poet published in the media of that time.

Considered as a Cinderella of Eminescu’s creation, the journalistic work keeps on remaining a domain tangentially approached or, most frequently, neglected by Eminescu’s exegetes, considering that its’ publishing would have put a shadow upon the poet’s image. Insufficiently known by the public and partially studied by the exegetes, Eminescu’s journalistic writing reflects the image of a man strongly attached to the events of the nineteenth century, of a deep connoisseur regarding the issues that troubled the Romanian society in a world in which just a few things were as supposed to be. Even if some of the articles can disappoint through their acid tone and the pathos that overpass the lines of an objective speech, Eminescu’s journalistic work overwhelms by the vast thematic approached, by the variety of expression means and by the encyclopaedic perspectives that it reveals. Everything draws the journalist’s attention, from the internal to the external political events, from demographical studies to economical analysis, from the historical facts to civilisation and culture aspects, from mathematical problems to philosophical interrogations. Journalist’s virulent verb, his political spirit, his accuracy and erudition place Eminescu among the representative voices for the Romanian journalistic creation from the second half of the nineteenth century.